

FOGALOMTÁR

SZOCIOLÓGIA

A szociológia (a latin socius, azaz „társ”, „társaság”; valamint a görög λόγος, logosz, azaz „-tudás”, „tudomány” szavakból) a társadalmi élet összetevőit, az egyének, csoportok, szervezetek, intézmények (Család, iskola, egyház, állam stb.) életének, működésének törvényszerűségeit, szabályait és folyamatait vizsgáló elméleti és gyakorlati tudomány.

A szociológusok a társadalmi és társas viselkedést tanulmányozzák az emberek által alkotott társadalmi, vallási, politikai és gazdasági intézményeken, szervezeteken, csoportokon belül. Tanulmányozzák a társas kölcsönhatások során a csoportokon belül vagy azok között létrejövő viselkedési formákat, nyomon követik kialakulásukat és terjedésüket, elemzik a csoporttevékenység hatását az egyéni résztvevőkre. Szociológusok vizsgálják egy társadalmi csoport, szervezet vagy intézmény jellemzőit, az egyének egymásra és csoportjukra kifejtett hatását, ezzel összefüggésben az egyén olyan tulajdonságainak szerepét, mint a biológiai nem, társadalmi nem (gender), a kor vagy a rassz. A szociológia tárgyterületei többek között a család, a kisebbségek, az oktatás, a vallás, a politika, a lakóhely, a bűnözés, a szellemi és egészségi környezet társadalmi kérdéseivel foglalkoznak.

A szociológia a társadalmi folyamatokat többek között a társadalmi rétegződés, társadalmi mobilitás, kommunikációelmélet, szociálpszichológia, demográfia és társadalomstatistika ismereteivel és eszközeivel vizsgálja.

A szociológiai kutatás az utca névtelen emberei közötti kapcsolatok elemzésétől a globális társadalmi folyamatok tanulmányozásáig terjed. Új területei – mint a hálózatelemzés vagy a környezeti szociológia – folyamatosan bővülnek.

ATTITÚD

Beállítódás, értékelő viszonyulás személy, eszme irányában. - tárgyakhoz, személyekhez, csoportokhoz, helyzetekhez vagy eseményekhez való pozitív vagy negatív viszonyulás (tehát vélemény, értékelés).
Dolgok (emberek, események, folyamatok stb.) megítélésével kapcsolatos viselkedéses és intellektuális beállítódás, amely a vágyakkal, véleményekkel, érzésekkel és ítéletekkel összefüggésben meghatározza az egyén adott helyzetben való reagálási módját.
Attitúd: olyan pszichofizikai készültségi állapotok általános és átfogó neve, amelyek tapasztalati úton történő bevésődésük következtében irányadó és dinamizáló befolyást gyakorolnak a viselkedésre.
Attitúd: beállítódás, magatartás, vélemény, érdeklődés, vagy szándék többé-kevésbé állandókészlete (diszpozíciója). Ez magába foglal bizonyos átélésre való várakozást és készenlétet a megfelelő válaszra

Attitűdök forrása:

- személyes tapasztalat - torzítottak lehetnek, mert nem reprezentatív a mintavétel, viszont az új tapasztalatok révén alakíthatóbbak
- mások által közvetített attitűdök – előnyük, hogy időt, energiát spórolhatunk meg, de kevésbé megbízható

Attitűd összetevői:

- kognitív: tudások, hiedelmek, vélemények,
- affektív (érzelmi): kedvelés / nem kedvelés
- viselkedéses: cselekvési tendenciák

Attitűdök funkciói (milyen szerepet tölthetnek be attitűdjeink életünkben? Milyen okokból valljuk épp azt az attitűdöt valami iránt? Milyen következményei lehetnek attitűdjeinknek? Milyen hasznát vesszük az attitűdjeinknek?) – ha ismerjük egy attitűd funkcióját, akkor könnyebben találunk megfelelő eszközöket az attitűd módosításához:

- hasznossági funkció (instrumentális): előnyök (pl. mások megbecsülése, tisztelete) szerzése, büntetések elkerülése
- szociális igazodás, alkalmazkodás: segít fenntartani valamilyen csoporthoz, közösséghez tartozásunkat

A fenti kettőt gyakran egyként tekintik. (Pl. Előítéletes a cigányokkal szemben, mert a barátai is azok; a társadalmi normák, szokások ezt erősítik meg benne. változtatás: más csoportnormák kialakítása)

más szervező elvek kialakítása)⇒- ismereti, ismeretszerzési funkció: az attitűdök sémákként irányítják az információfeldolgozást, általuk könnyebben eligazodunk a világban, segíti a körülöttünk lévő dolgok rendszerezését (pl. Előítéletes a cigányokkal szemben, mert így kevesebbet kell azon gondolkodnia, hogy kinek segítsen, kivel barátkozzon. megtalálja az egyszerű okot arra, hogy mi okozza a cigányok hátrányos helyzetét. Változtatás: rámutatni, hogy ezek az attitűdök tévedésekhez vezetnek, nem pontosan igazítanak el a világban, nem jósolhatjuk be általuk pontosan az eseményeket.

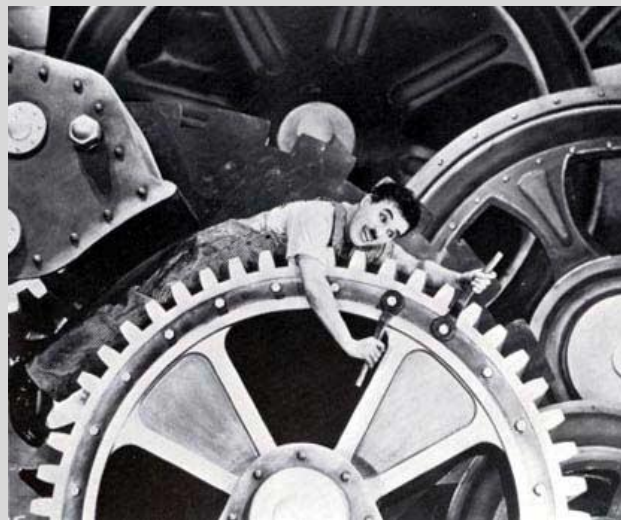
- érték kifejező: az attitűdök tükrözik értékeinket, énképünket, kifejezzük általuk önmagunkat; nehezen változtathatók, mert maguk az értékek nehezen változnak (Pl. előítéletes a cigányokkal szemben, mert nem hisz a „minden ember egyenlő” elvében, szerinte vannak „kiválasztottak”, és a többi ember számára csak másodrendű lehet. Változtatás: olyan értékek elfogadtatása, mint az egyenlőség szolidaritás)
- én védő: ént fenyegető szorongás elkerülése, önértékelés megőrzése, belső feszültségeink kiegyenlítését is szolgálhatják az attitűdök - pl. bűnbakképzés (pl. Előítéletes a cigányokkal szemben, mert veszélyesnek tartja őket, olyasmint lát bennük, amit általában bűnös dolognak gondol, elítéli életmódjukat. Úgy látja, hogy ennek a csoportnak a léte fenyegeti a saját lelki

egyensúlyát. Változtatás: nehéz, pszichoterápia, lelki gyakorlatok, melyek révén elérhető, hogy saját elutasított érzéseit, vágyait elfogadja)

ANÓMIA

A társadalomban a közös értékek, normák meggyengülését jelenti, azt az állapotot, amelyben a társadalomszabályozó hatása nem vagy nem eléggé érvényesül, pl. ha az egyén úgy látja, hogy csak helytelen eszközökkel érhet el megfelelő életkörülményeket, életminőséget.

A modern társadalmakban felbukkanó jelenség. A hagyományos normák, szabályok fellazulása, melynek következtében meggyengül vagy elvész az emberek viselkedésére gyakorolt hatásuk => deviancia. A szociológia történetében E. Durkheim honosította meg a fogalmat, Durkheim úgy vélte, ilyen helyzetben az emberek megzavarodnak és ennél fogva az anómia az öngyilkosságra

való hajlam háttérében álló társadalmi tényezők egyike. **Merton** módosított anómia fogalma arra a feszültségre utal, ami az elfogadott normák és a társadalmi valóság konfliktusa miatt alakul ki az egyénben. A fejlett társadalmakban az elfogadott értékeket az anyagi siker hangsúlyozzák, amit önfegyellemmel és kemény munkával lehet megszerezni. Valójában azonban nem ez a helyzet, hisz a hátrányos helyzetben élők többségének kicsi az esélye, hogy mindezt elérje. Akik nem tudnak érvényesülni, azokat a társadalom többi tagja elítéli és emiatt nagy a kísértés, hogy az ember bármilyen áron hozzájusson az anyagi javakhoz és felemelkedjen.

R. K. Merton új értelmezést adott. Szerinte az anómia oka a társadalmilag elfogadott értékek és normák, valamint a társadalmi valóság, vagyis a rendelkezésre álló eszközök korlátozottsága közötti konfliktusban rejlik.

DEVIANCIA

A szabályokat nem követő (viselkedés), a szokásostól eltérő. Itt, a társadalomban fellelhető és elfogadott szabályokra gondolunk. A deviancia nemcsak egyes emberek viselkedését jellemezheti, hanem egész csoportokét is.

Deviáns viselkedés: A társadalom intézményesített normáival vagy egy szűkebb közösség előírásaitól és elvárásaitól eltérő magatartás, amely az egyén és a közösség konfliktusához vezethet. Keletkezését az eltérő megközelítésmódok képviselői többféle okokkal magyarázzák. Vagy az öröklésre vezetik vissza (biológiai megközelítés), mint pl. az öröklött elmebetegségeket, vagy a személyiségfejlődés zavarában keresik az okokat (pszich.-i magyarázat). A szociológiai megközelítés felhasználva ezeket a magyarázatokat, a deviáns magatartás kialakulását alapvetően a társadalom egészének működésében keletkező zavarokkal hozza összefüggésbe. Az egyének normasértő viselkedésének a szociológia által vizsgált formái: bűnözés, drogfüggőség (alkoholizmus, kábítószer-fogyasztás, hajléktalanság, bűnözés) és a különféle mentális zavarok.

A deviáns magatartás létrejöhet a deviáns viselkedésformákra történő közvetlen szocializáció eredményeként is (pl. a családban előforduló szülői minta követése nyomán). A szakemberek körében létezik a deviáns magatartásnak egy általánosabb megközelítése, amely minden, a többség által "normálisnak" minősített magatartástól való eltérést devianciának nevez. E szemlélet szerint a deviancia pozitív tartalmú is lehet. Pozitív tartalmú devianciáról beszélhetünk, pl. saját kortársaikkal konfliktusba kerülő újítoók, zsenik esetében.

A deviancia társadalmi kezelésmódja: nem egységes. A megítélés függ az adott viselkedés intézményesültségének fokától, a társadalmi folyamatokra gyakorolt hatásától (innovatív deviancia), a társadalom illetve meghatározott csoportjainak értékítéletétől (negatív és pozitív deviancia), eredetétől (fizikai deviancia), továbbá a normasértés gyakoriságától (alkalmi vagy rendszeres deviancia).

A deviáns karrier: a deviáns karrier egy olyan személyiségalakulási folyamat, melynek során a közösség ítélete szerint normasértő módon viselkedő egyén a környezet reagálásai és szankciói hatására mindinkább elfogadja önmagát deviánsnak, és további viselkedését ezeknek a közösségi és a saját maga iránti elvárásoknak megfelelően alakítja. Az első normasértőnek ítélt cselekedetet elsődleges deviációnak, míg a deviáns önminősítés kialakulását másodlagos deviációnak is nevezik. Az egyénre ragasztott címke (stigma) nem csupán az észleléseket befolyásolja, hanem tulajdonképpen létrehozza a címkében megjelölt

tulajdonságot is, magatartásbeli megnyilvánulásaival együtt. A deviáns karrier végső szakaszában a normasértő viselkedés az egyén számára egy olyan szereppé lesz, ami a környezet elvárásaiból valamint magának az egyénnek a deviáns identitásból építkezik.

Társadalmi kontroll és deviancia: a kollektív minősítés, szabályozás gyakorlatát és módjait társadalmi kontrollnak nevezik. Ez tartalmazza azokat a formális és informális eszközöket, amelyekkel a társadalom rászoríthatja az egyéneket arra, hogy viselkedésükben kövessék a kulturális szokásokat, értékeket, alkalmazkodjanak az előírt normákhoz és szerepekhez. A viselkedések társadalmi kontrollja nem az egyéneken kívül álló társadalmi szerveződés, hiszen a szabályokat állítja fel (azaz az emberek) és ők kényszerítik ki betartásukat. Az engedelmesség a társas helyzetekben kialakuló motiváció arra, hogy az egyén meghatározott keretek között ugyan, de a maga számára is elfogadható utat válassza. Formális a társadalmi kontroll, ha jogilag rögzített, személytelen jutalmazásokat és büntetéseket alkalmaz, illetve ennek intézményeit működteti. Az informális társadalmi kontroll a hétköznapi interakcióiban van jelen, és nem függvénye a törvénybe iktatott, hivatalos szabályoknak. A kontrollintézmények működés módja jelentősen befolyásolja a deviancia arányát.

Bizonyos esetekben maga az intézmény hozza létre a devianciát. A társadalmi kontrollminősítő és szabályozó mechanizmusainak működés módjában tartalmi és akár időbeli eltéréseket is találhatunk. A minősítés felfogható a már megtörtént magatartás értékeléseként, a szabályozás pedig a jövőbeni viselkedés kereteinek kijelölőjeként. A kontrollintézmények kettős funkciójának felismeréséből eredeztethető az a kritikai elmélet, amely a szokás-erkölcs-törvény hármásának érvényesülését a társadalmi kontroll passzív funkciójának nevezi. Az aktív kontroll a régi értékeket folyamatosan felülvizsgálva, új értékeket és célokat teremtve biztosítja ezek létrejöttének kereteit. A társadalmi kontroll megnyilvánulási formái lehetnek az egyén társadalmi integrációját szolgáló intézmények (család, óvoda, iskola stb.), valamint manifesztumok (kezelés, erkölcs, elrettentés). A kezelés a 19. sz. végétől jelent meg, és a bűnelkövetők meggyógyításának, re szocializációjának különféle módszereit foglalja magában. Az erkölcs a jó és a rossz különbségének, illetve a helyes és helytelen viselkedések várható következményeinek felmutatásával igen hatásos visszatartó erőt képvisel. Az erőszaktól való félelem az elrettentés alapja, ami hatékonyan működik a kívánt magatartás elérésében. Az igazságosságra, méltányosságra törekvés igénye teszi lehetővé a kölcsönösséget. A társadalmi kontroll kritikai elméletei arra helyezik a súlyt, hogy megvilágítsák a deviánssá minősítésben szerepet játszó hatalmi és érdekcsoportok szerepét. A társadalom erkölcsi hálózatát döntően befolyásolni képes rétegek a társadalom más csoportjai számára referenciacsoportul szolgálnak. A társadalmi kontroll legújabb kori fejlődési iránya a megelőzés szemléletével gazdagodott. Ez a törekvés sajátos módon éppen azokban az

intézményekben fogalmazódott meg a legmarkánsabban, melyek addig jórészt követő magatartást tanúsítottak. (bővebben a jegyzetekben).

BŰNÖZÉS

Bűnözésnek nevezzük azokat a viselkedésformákat, amelyek bizonyos szükségletek kielégítése vagy konfliktusok feloldása érdekében racionálisan megvalósulnak, ugyanakkor sértik az általánosan elfogadott jogilag is védett értékeket és normákat, amiért a társadalom elítéli, tilalmazza és szankcionálja őket.

A **fiatalkori bűnözés** szerves része a társadalomban tapasztalható bűnözésnek. Jellemzője a csoportos elkövetés, a végrehajtásban tapasztalható felesleges erőszak, brutalitás. A fiatalok családi környezete és a kriminalitás gyakorisága között összefüggés mutatható ki, akárcsak az iskolai végzettség és a kriminalitás gyakorisága között. A fiatalkori bűnelkövetések száma az elmúlt években jelentősen megnőtt. 1991 és 1998 között közel duplájára nőtt az elítélt fiatalok bűnelkövetők száma, és azóta is ez a növekedés figyelhető meg. A fiatalok közül a legtöbbször csupán 8 általános volt az iskolai végzettsége.

Ha a fiatalkori bűnözés szerkezetét vizsgáljuk, azt vehetjük észre, hogy főként a vagyon elleni bűncselekmények dominálnak. Kimondható viszont az, hogy a fiatalkori bűnözés nem sokban tér el a felnőttkoritól, „a hagyományos értelemben vett bűnözés szerkezete már a büntetőjogi értelemben vett fiatalkorban kialakul”.

ABÚZÚS

Visszaélés, negatív következményekkel járó cselekedet, folyamatos rossz bánásmód. Eredetileg alkohollal és más élvezeti szerekkel, kábítószerekkel, gyógyszerekkel vagy más kémiai anyagokkal való visszaélés, vagyis ezek káros mértékben történő fogyasztásának megnevezésére használták. Személyekkel kapcsolatban főleg az, ha valaki beosztásával, hatalmával, erejével, kapcsolataival vagy egyéb lehetőségeivel él úgy, hogy ezzel mások testi-lelki egészségét, jólétét, biztonságát, jogait vagy életét veszélyezteti. Jellegénél fogva többnyire titokban történik, és nem ritkán bűncselekmény.

Formái:

- visszaélés (erőszak, zaklatás);
- fizikai visszaélés (erőszak, kínzás, vallatás);
- érzelmi, lelki visszaélés (megalázás, megfélemlítés, zsarolás);
- kábítószerrel való visszaélés (drogfogyasztás, szenvedélybetegség);

- gyermekkel való visszaélés (sérülés, fájdalom okozása, megrontás, nemi erőszak);
 - házastárssal való visszaélés (családon belüli erőszak);
 - idősebbekkel szembeni visszaélés (idősek otthonában a lakókkal szemben elkövethető méltánytalanságok) stb.
-

ADDIKCIÓ

Hétköznapi szóhasználatban a függőség szót a ragaszkodás, hozzászokás, szükséglet értelemben használjuk. A függőség jelenségének önmagában nincs pozitív, vagy negatív értéke, jelentését a kontextus adja, például a függőség egy csecsemő számára a túlélést teszi lehetővé – ez Fairbairn szóhasználatában az infantilis függőség. Amennyiben az érett függőségbe való eljutás sérül, kóros függőségi állapotok (szenvedélybetegségek, azaz addikciók), illetve kóros függetlenségi állapotok (autisztikus magatartás) alakulnak ki. Olyan súlyos függőségi állapotokat jelent, amelyekben a fizikális és pszichés függőség együttesen van jelen

A szenvedélybetegség – másként addikció vagy kóros szenvedély – hátrányos helyzetbe hozhatja az érintett személyt és környezetét is, mivel kényszeres viselkedési mintákból áll, melyekben a viselkedés irányítása, abbahagyása sikertelen. Pszichológiai értelemben véve a kóros szenvedély azt jelenti, hogy egy a hétköznapi életben elterjedt és normálisnak vagy csak enyhén deviánsnak látszó viselkedésmód mintegy elszabadul, dominánssá válik. Ugyanakkor bizonyos függőség típusok, pl. a munkamánia sokkal elfogadottabb.

TÁRSADALOM

Társadalom tudományos meghatározás „A társadalom a politikai uralom egy adott rendszerének alávetett, különálló területen élő és a körülöttük lévő csoportoktól eltérő identitással rendelkező emberek csoportja. Egyes társadalmak, mint például a vadászó és gyűjtögető közösségek, nagyon kicsik, csak néhány tucat emberből állnak. Más társadalmak rendkívül nagyok, népességük sok millióra tehető – a modern kínai társadalomban például az össznépesség meghaladja az 1 milliárd főt.” (Anthony Giddens Szociológia, Osiris Kiadó, Budapest, 1995.)

A társadalomtudományok a **társadalom** kifejezést használják félig zárt (vagy félig nyitott) társadalmi rendszert alkotó emberek csoportjára, amelyben a legtöbb interakció a csoporttagok között történik és itt zajlik le a társas hatás, befolyásolás is. Még elvontabban a társadalom önálló egyedek közötti kapcsolatok hálózata. A társadalom kifejezést szintén gyakran használják kölcsönösségi viszonyrendszeren alapuló közösségekre.

Politikai értelmezés: Magától értetődik a társadalom jelentésében, hogy a tagjai egyetértőlegesen megosztanak egymással valamilyen kölcsönös érdeket vagy hasznot. Ennek

alapján a kifejezés alatt gyakran egy ország állampolgárainak közösségét értik. Sőt, amikor a polgári jólétet biztosító nemzeti intézmények vonatkozásában használják, a társadalom kifejezés magának az országnak lesz a szinonimája. A társadalom legtágabb jelentése az egész emberi faj, amely az állatvilágból kiemelkedve új típusú létformákat hozott létre.

Köznapi értelmezés: A társadalom köznapi értelmezése nagyobb embercsoportot jelöl, akik egyfajta rend szerint együtt élnek. Tagjai társas hatás, befolyásolás révén nyomást gyakorolhatnak az egyénre és ilyen módon az egyén is hatással van tagjaira. A társadalom kifejezés a „társ” szóból született a latin *societas* („társadalom”) mintájára, amely a „társ” jelentésű *socius* szó származéka (ez a magyarban is használatos a „szocio-” előtagban). Így a társadalom jelentése viszonylag közel áll a „társ”, „társas”, „társaság” szavakéhoz.

SZUBKULTÚRA

A többségi kultúrát alapjaiban elfogadó és azt követő, de attól néhány részletében eltérő kultúra. A szubkultúra a társadalom egy csoportjára jellemző sajátos szokások, szabályok, meggyőződések rendszere, mely speciális értékrendhez kötődik, a többségi társadalomtól eltérő kulturális jegyeket is hordoz.

Jellemzői

- A társadalom egészén belül létrejövő kisebb-nagyobb csoportok jellegzetessége.
- Különböző körülményekhez, társadalmi tényezőkhez kapcsolódik.
- Többnyire elfogadják a szubkultúrához tartozók a domináns, többségi társadalmi kultúrát, de párhuzamosan megteremtik a saját kultúrájukat.
- Jellegzetes nyelvhasználat, *szleng* is kapcsolódik hozzá.

Példák

- Korosztályok mentén kialakuló szubkultúrák (ifjúsági)
- Szexuális szubkultúrák (homoszexualitás, szingli életmód)
- Hivatáshoz kapcsolódó szubkultúrák (művészek)
- Lakóhely szerinti szubkultúrák (fővárosi, vidéki)
- Devianciákhoz kötött szubkultúrák (kábitószerfüggők, bűnelkövetők)
- „Gémerek” - egy adott számítógépes játék (pl. WoW) rajongóinak közössége

CSOPORT

Olyan integrált szociális struktúra, amelyen belül szimbolikus, vagy gyakorlati értelemben kölcsönös függések alakulnak ki. A tagok között egy integrációhoz vezető kohézió van. Az emberek társas interakcióik során csoportokba szerveződnek. Csoportnak nevezik az egyének olyan együtteseit, amelyeket bizonyos közös ismérvek jellemeznek, kötnek össze, ezért a csoport mindig több mint az egyének összessége.

Fajtái:

- formális (másodlagos) csoportok (társadalmi nagycsoportok), melyek működését írott előírások szabályozzák
- informális (elsődleges) csoportok (társadalmi kiscsoportok), melyeket nem formális szabályok, hanem az egyének közötti személyes kapcsolatok működése, a közös érdekek és célok irányítanak
- kiscsoport (kis létszámú), a tagok személyesen ismerik egymást és kapcsolatban állnak egymással
- társadalmi nagycsoport (nagy létszámú, tagjainak van néhány közös ismérve esetleg céljaik is azonosak, a tagok között nincs feltétlenül személyes kapcsolat
- nyitott és zárt csoport, melyek között az a különbség, hogy fennállásuk ideje alatt beengednek-e új tagot.

Csoportnormák: csoportnormák alatt a csoporton belül kialakult elfogadott és követett megállapodásokat értjük. A csoport által létesített viselkedési, gondolkodási és érzési szabály, amelynek a betartására az adott csoport szankciókkal ügyel.

Csoportszellem: a csoportok tagjainak viselkedésében megnyilvánuló lojalitási, összetartozási úgynevezett „mi-tudat”.

Csoporttudat: a csoportszellem, ill. a csoportviselkedés szinonimája. A csoporttagok közös gondolkodási és cselekvési stílusa, ami nem magyarázható az egyéni gondolkodási és cselekvési megnyilatkozásokkal.

INDIVIDUUM

Az individuumokon, más szóval egyéneken, térben és időben behatárolható, egy biológiai vagy társadalmi csoporttól jól elkülöníthető személyeket értünk.

Általában – annak ellenére, hogy minden ember körülbelül azonos fizikai felépítéssel rendelkezik (általában mindenkinek ugyanott van a lába, keze, feje, a fején a szemek, az orr, a fülek és a szája) – az emberek számára mégsem okoz gondot a körülöttük levő többi ember felismerése és egymástól való elkülönítése. Ez a valami, ez a megkülönböztető jel vagy tulajdonság, ami alapján egyik embert megkülönböztetjük a többi embertől, teszi individuummá az embert.

Descartes az öntudat evidenciájának bizonyításával határolja el az individuumot a külvilágtól. **„Gondolkodom, tehát vagyok”** tétele úgy értelmezhető „Gondolkodom, tehát gondolkodó lényként létezem”, ebből pedig azt a következtetést vonhatjuk le, hogy rendelkezünk egy olyan tulajdonsággal, amely segítségével behatárolhatjuk magunkat: ez az öntudat. Öntudatom meglétét világosan és elkülönítetten (clare et distincte) élem meg.

Hegel Kant transzcendentális filozófiáját fejlesztette tovább; Nála lezárult az ének mint alapként a problematikája, és az én az észben, a legteljesebb valóságú abszolút szellemben megszüntetve-megőrizve és felemelkedve van jelen.

Hegel szerint az egyéni, individuális tudat az abszolút szellem (Isten) öntudatra jutási folyamatának a szerves része. Az abszolút eszme (a fejlődés kiindulópontját jelentő, öntudatára még nem jutott Isten) kibocsátja magából a természetet, majd ebből a természetből kiemelkedik a szellem (az egyéni és a társadalmi tudat), melynek fejlődése során az abszolút eszme felismeri önmagát a világban, teljesen önmagára reflektálódik, teljes öntudatra jut.

Rudolf Steiner a szellemi megfigyelései alapján az individuumot, vagyis ént mindenkitől különböző, önmagában létező szellemi entitásként jellemezte, akinek van testtől és lélektől független szellemi szubsztanciája és van szellemi ereje is. Az ember testből, lélekből és szellemből álló lényének centruma az individuum, illetve annak testi reprezentánsa a személyiség. Az individuum mivoltából fakad az ember és az állat közötti nagy különbség. Míg a földön minden egyes embernek van külön individuum, addig az állatvilágban az egyes fajoknak van egy-egy individuum. Az állatoknak tehát csoport-énje van, míg az embereknek individuális énje. Steiner szerint az ember individuum, jelenleg alá van vetve a sorozatos újrateszteléseknek, reinkarnációnak. Az ember legbensőbb lényének magva az individuum, amely földi testét használja arra, hogy testi, lelki és szellemi fejlődésen menjen keresztül. Az antropozófia, amelyet Steiner hozott létre, az individuumot magasabb éntnek nevezi. Ez az individuum az, aki a földi élet alatt a testbe, lélekbe küldi erőit, és a földi megtestesülés idejére az adott testhez kapcsolódó ént, személyiséget, alacsonyabb ént alakít ki magának. Így él a földön lelki és szellemi életet. Ez a testhez kapcsolódó én a magasabb ént testben tükröződő hatása, aki aztán az átélt élmények, tapasztalatok, emlékek szerint alakul az egész élet során. Az alacsonyabb ént aztán a test halálával megszűnik, pontosabban mindaz a tapasztalat, ami az individuum számára gyümölcsöző, a halál után fokozatosan beleolvad az örökké létező individuumba. Így semmi sem vesz el az ember szellemi magva számára, és a következő földi megtestesülését bensőleg gazdagabban, új lappal kezdheti, azaz új személyiséget, új éntudatot alakíthat ki, általában ellenkező neműként születik újra, a föld más táján, másik korban, más érdeklődéssel és más foglalkozást, tevékenységeket végez.

"Ami individuális bennem, az nem az organizmusom a maga ösztöneivel és érzéseivel, hanem az az egységes eszmevilág, amely ebben az organizmusban felcsillan. Ösztöneimmel, hajlamaimmal, szenvedélyeimmel az egész emberi nemhez tartozom. Azáltal vagyok individualitás, hogy ezekben az ösztönökben, szenvedélyekben, érzésekben sajátos módon valamilyen eszmeiség nyilvánul meg. Ösztöneim, hajlamaim révén azonos vagyok a többi emberrel. De az által a sajátos eszmeforma által vagyok individuum, amelynek révén a többi ember között éntnek nevezem magam." *Forrás: Wikipedia*

GETTO

A gettó (olaszul: ghetto) eredetileg a zsidónegyedet, a zsidók által lakott városrészt jelentette, amelyet eredetileg csak a közös életmód miatt hoztak létre, később a mindenkori hatalom jelölte ki kényszerlakóhelyül. A náci Németország a gettókat a zsidók összegyűjtésére használta és innen hurcoltatta el őket a koncentrációs táborokba és megsemmisítő táborokba.

Később a gettó fogalma kiterjedt más kisebbségek által lakott városrészekre is. Történelmi szövegek környezetén kívül szinte kizárólag pejoratív felhangú.

Eleinte csak az összetartozás érzeténél fogva, később azonban már hatósági rendeletek által is kényszerítve, a középkor városaiban a zsidók bizonyos utcákban, negyedekben, gettóban

tömörültek, sokszor teljesen elzárva a város többi lakosaitól. Az első ilyen névvel illetett negyed 1516-ban Velencében hozták létre, a pápa parancsára. „Geto Nuovo” szó szerint új öntödét jelent, ami a városrész eredeti funkciójára utal (Ma is látogatható). Tisztasági, közegészségügyi tekintetben a hatóság majd semmit sem gondoskodott a gettókról, az ahhoz vezető bejáratokat éjjel elzárta, a nélkül azonban, hogy ezzel a zsidóságot a csőcselék zaklatásaitól, sőt fosztogatásaitól megóvta volna. Mantovában Gonzaga Ferdinánd herceg 1620-ban szabályrendeletet bocsátott ki a gettó számára; hasonló állt fenn Frankfurtban, Prágában és Németország más városaiban. A 19. század végén különösen Olaszországban és Németországban voltak nagyobb gettók. *Forrás: wikipedia*

ELŐÍTÉLET

Az emberek egész csoportjaira érvényesnek vélt ítélet, mely rosszat, vagy jót feltételez másokról elegendő tapasztalati bizonyítékok nélkül. Ez másokról szóló hiányos tényeken alapul. Az előítélet sztereotípiákon alapuló, személyes viszonyulást kifejező magatartás. Azaz egy másik személyt érintő sajátos elfogadó vagy tagadó attitűdként írhatjuk le, melyet az határoz meg, hogy az adott személy emberek egy meghatározott csoportjához tartozik. Az előítélet lehet pozitív vagy negatív. Leggyakrabban etnikai, kisebbségi csoportokkal szembeni negatív megítéléssel kapcsolatban használják a fogalmat. Az előítélet egy más csoport tagjaira vonatkozó értékítélet, amely sem érvényes tapasztalatra, sem racionális érve nem támaszkodik, viszont érzelmi telítettségű, nem változik és érzéketlen az egyéni különbségekre. Az előítéletek erősen pozitív vagy (többnyire) negatív viszonyt tükröző, merev sztereotípiákból származnak, amelyek alapja valamilyen érdek, történelmileg örökölt frusztráció, ellenőrizetlen eszme - leggyakoribb forrásuk az etnocentrizmus és a xenofóbia. *(etnocentrizmus = valaki a saját népcsoportját mindennek a középpontja, és más csoportok kultúráját (dolgait, viselkedését, értékeit) ehhez viszonyítva becsüli. Amikor az egyén saját kultúráját másokéhoz képest magasabb rendűnek tartja. xenofóbia = idegengyűlölet; beteges félelem az idegenektől)*

Az előítélet egy adott embercsoporttal, általában etnikai, faji vagy nemi kategóriával szembeni negatív viszonyulást fejez ki (Schaefer, 1983). Döntő jelentősége van annak, hogy az előítélet általánosításokat fejez ki, amely nem veszi figyelembe az egyedi különbségeket, az egyének teljesítményeit és kvalitásait (Kuper, 1985). Az előítéletek nem képesek megváltozni az újabb tapasztalat, illetve ismeretek hatására sem. A diszkrimináció szoros kapcsolatban áll az előítélettel és a sztereotípiákkal, de számottevő különbségeket fedezhetünk fel közöttük. Az előítélet forrása lehet az etnocentrizmus, tehát hogy egy etnikai csoport a saját kultúráját más csoportokénál magasabb rendűnek véli. Az etnocentrizmus hajlamos a többi kultúrát a saját csoportjában uralkodó mércék alapján megítélni, ami könnyen előítélethez vezet az alsóbb rendűnek tartott kultúrák viszonyában. Amennyiben a rasszizmus válik uralkodóvá egy társadalomban, az alárendelt csoportok tagjai rendszerint előítéletek, diszkrimináció és az egyenlőtlen elosztás áldozataivá lesznek. Az előítéletre irányuló kutatások két fontos mozzanatra utalnak: egyrészt a személyes tényezőkre (amit a pszichológia hangsúlyoz), másfelől a strukturális tényezőkre (ezeket leggyakrabban a szociológusok tanulmányozzák). A bűnbakképzés egy olyan attitűd vagy

ideológia része, amely révén egy csoport a saját problémáinak okát egy hozzá viszonyítva kiszolgáltatottabb egyénre vagy csoportra hárítja. A bűnbakképzés jellegzetesen olyankor fordul elő, amikor egy csoport tagjai veszélyeztetve érzik magukat, de képtelenek a veszély valódi okát megszüntetni. Ennek példája a 'paki-zúzás' (Paki-bashing), vagyis az olyan erőszakos cselekmény, amelyet a munkanélküliek követnek el az ázsiai bevándorlók ellen Nagy-Britanniában.

Az előítéletnek a pszichológiai módszer által kidolgozott másik forrása az, amit összefoglalóan autoriter személyiségnek lehet nevezni. Theodor Adorno (1950) alkotta meg a sok előítéletes emberre jellemző fogalmat, a személyiségjegyek egy sajátos karakterre összeálló csoportját, amelynek része a konformizmus, az intolerancia és a bizonytalanság. A pszichológiai tényezők szempontjából a társadalmi környezetnek is meghatározó szerepe van az előítéletek kialakulásában. Némely környezet bátorítja, elősegíti az előítéleteket, mások nem. Interakcionista perspektívában a kontaktus-hipotézis azt állítja, hogy ha nincs versenyhelyzet, az egyenlő státusszal rendelkező csoportok között kisebb az esélye az előítéleteknek. Ellenkező esetben, a verseny, az egyenlőtlenség és a csoportok közötti minimális kontaktus esetén az előítéletek felerősödnek, szerepük megnő. Egyéb fogalmak is kapcsolhatók az előítülethez, ezek közül legfontosabbak a sztereotípiák. A sztereotípiák olyan merev képzetek, amelyek összefoglaló képet nyújtanak egy csoport tipikusnak tartott vonásairól. A sztereotip gondolkodás jóformán elkerülhetetlen sajátossága a társadalmi életnek, az előítületnek azonban az a lényege, hogy a benne foglalt sztereotip képen a valósággal való szembesülés sem változtat, az ellentmondó tapasztalat sem módosítja a képzet merevségét. Számos esetben a sztereotípiák semlegesek, azaz nem bántóak az adott csoportra nézve (pl. a magyarok szeretik a lovakat), amennyiben negatív konnotációval bírnak, úgy megbélyegzés, stigmatizáció is megfigyelhető. Az előítéletek sajátossága ugyanakkor egy bizonyos irracionális, ez esetben az egymást kölcsönösen kizáró, inkonzisztens állítások meggyőződéses hite (Robertson, 1977). A nyelv maga is hozzájárul a sztereotípiák rögzüléséhez, ahogyan a Shapir-Whorf-hipotézisre alapozott elméletek általában tárgyalják. Ennek megfelelően a nyelv is befolyásolja (noha közvetlenül nem határozza meg) a viselkedést és a társadalmi valóság interpretációját. A diszkriminációs politikákról és a társadalmi viszonyokról folytatott számos vita témája a nyelvhasználat (pl. a nem-szexista nyelvhasználat).

Az előítéletes attitűd és a diszkriminatív viselkedés nem egyenlíthető ki egymással, mivel a diszkrimináció nélküli előítélet és az előítélet nélküli diszkrimináció két különböző gondolkodás- és cselekvésmódra utal. A cselekvés és gondolkodás harmóniájának és hasadékaik variációit Richard LaPierre (1934) vizsgálta, majd Robert Merton (1949) modellezte.

A nem-előítéletes nem-diszkriminatív típus ragaszkodik az egyenlőséghez gyakorlatban és elvben egyaránt.

A nem-előítéletes diszkrimináció arra utal, hogy egy személynek nincsenek faji vagy etnikai előítéletei, ugyanakkor adott esetben diszkriminatív magatartást tanúsíthat. Például egy üzlettulajdonos talán semmiféle személyes ellenérzést vagy gyűlöletet nem táplál egy másik csoport tagjaival szemben, ám mégsem alkalmaz ilyen személyeket, mert tart az üzletfelei elítélő véleményétől. Az előítéletes nem-diszkriminatív magatartás 'félénk bigottságnak' is

nevezhető, amelyre jellemző, hogy a más csoportokkal szembeni előítéletek a jogi és társadalmi nyomásnak köszönhetően nem nyilvánulnak meg. *Forrás: társadalomtudszotar.adatbank*

ETNOCENTRIZMUS

Az etnocentrizmus egy viszonyulási mód jellegzetessége, egy másik kultúrának, illetve más kultúráknak a saját kultúra normái és értékei szerinti megítélése. Az etnocentrizmus az a szemlélet, amely szerint valaki a saját népcsoportját mindennek a középpontja, és más csoportok kultúráját (dolgoit, viselkedését, értékeit) ehhez viszonyítva becsüli. Amikor az egyén saját kultúráját másokéhoz képest magasabb rendűnek tartja. Az ilyen gondolatvilágok ütközése érthetően nehezen oldható konfliktust szül.

Az etnocentrizmus viszonyulási módok és elképzelések rendszere, melynek lényege, hogy egy adott kultúra központba állítja és felülértékeli a saját nemzeti vonásait, és ezzel egyidejűleg leértékeli a többi, rendszerint szomszédos nemzetek vagy a kisebbséghez tartozó nemzetiségek vagy etnikai csoportok képviselőit, azok kultúráját. Az etnocentrizmus egyrészt negatív előítéletekben fejeződik ki a más etnikai közösségek és nemzetek iránt (olyan jegyekkel, mint például lusta, ostoba, immorális stb.). Másfelől az etnocentrikus attitűd pozitív vonásokkal ruházza fel saját közösségét, amelyet akár isteni eredetűnek, de mindenképpen kitüntetettnek és felsőbbrendűnek tart (gyakori motívumok az ősi kultúra, tradíciók, békés szándék). Az etnocentrizmusra az egocentrizmus, a kollektív egocentrizmus, esetleg egománia a jellemző, ami rendszerint intoleranciával, vagy más csoportokkal szembeni nyílt gyűlölettel együtt jelentkezik. Bizonyos esetekben akár a társadalmi tudat módosulását is eredményezheti, amely a mítoszokban és az előítéletekben manifesztálódik, de a racionális magatartás mintáit is elnyomhatja. Az antropológus Samner szerint az etnocentrizmus olyan aspektus, amely egyetlen csoportot vagy nemzetet emel ki, ezt helyezi előtérbe, s a többi nemzetet vagy csoportot ehhez való viszonyításban értékeli.
